

„Nádi élet”, „eltűnt gondolatok”.
Szlovákiai magyar önértelmezések
az első bécsi döntés idején

LÁSZLÓ SZARKA

„LIFE IN THE CANE”, „DISAPPEARED THOUGHTS”. HUNGARIAN SELF-INTERPRETATION
IN SLOVAKIA DURING THE TIME OF THE VIENNA DECISION

323.15(=511.141)(437.6)

94(437.6)(=511.141)

The first Czechoslovak Republic. Interpretations of the minority existence. Autonomy conceptions.
Revision. Slovaks and Hungarians.

A kisebbségi magyar közösségek két világháború közötti eszmetörténeti kutatásában az eddigi elemzések jórészt a kisebbségi helyzet és sorsközösség tudatosítását, a gazdasági, kulturális, politikai közösségépítés belső alternatíváit helyezték előtérbe. Emellett különböző megközelítésben a magyar revíziós politika érvényesülését, a magyarországi támogatáspolitikai elvárásainak megfelelni kívánó magatartásformákat is sokan vizsgálták. A csehszlovákiai magyar kontextusban a cseh és szlovák szellemi, politikai kapcsolatok kaptak még súlyuknak megfelelő helyet az első kisebbségi korszak elemzéseiben. A korabeli eszmetörténeti elemzéseknek első összegzésére az 1938–1941 között lezajlott revíziós változások kínáltak alkalmat.¹

Az első kisebbségi korszakot tudományos módszerességgel, de értelemszerűen a korabeli csehszlovák pártállam ideológiai keretei és cenzurális lehetőségei között, ugyanakkor a „prágai tavasz”-hoz vezető demokratikus „olvasás” légkörében, 1967-ben elsőként dolgozta fel Turczel Lajos. Munkájában a korabeli realitások elemzése alapján arra helyezte a hangsúlyt, hogy a csehszlovákiai magyar kisebbségi társadalom „osztálytagoltságá”-nak és a polgári demokratikus rendszer által engedélyezett politikai „szabadságharc” adottságainak megfelelően az érdekvédelemnek különféle árnyalatait alakította ki. Egész nemzedékek kisebbségi történelemszemléletét befolyásoló monográfiájában Turczel tanár úr a „negativista ellenzékiség”, az aktivizmus és a kommunista nemzetiségi politika alternatíváit nevezte a legfontosabb kisebbségi politikai irányzatnak. A pártállami csehszlovák cenzúra kötelmeit és korlátait feszegetve, a polgári pártok osztálykorlátait előtérbe állítva azt is jelezte, hogy az ellenéki polgári pártok sérelmi politikája mögött a kisebbségi helyzet tényeinek feltárása és az azokkal szembeni tiltakozó, elutasító magtartás húzódtott meg.²

A csehszlovákiai magyar közösség számára ez a sok tekintetben dilemmatikus kérdés az első bécsi döntéssel rövid időre eldőlt.³ Az Egyesült Magyar Párt 1938 nyaráig tartó autonomista politikájának hirtelen hang- és irányváltása, a revíziós célok előtérbe állítása alapvetően a megváltozott külpolitikai helyzetre adott válaszre-

akcióját jelentette. Az 1918–1920 között Csehszlovákiához került magyar és nem magyar többségű területekkel kapcsolatos magyar külpolitikai célok formálásában, pontosításában a felvidéki magyar politikai elitnek fontos, de nem meghatározó szerepe volt.⁴

A két világháború közötti időszakban a budapesti kormánykörök a revíziót kizárólag diplomáciai úton elérendő politikai célként határozták meg, ennek megfelelően a szlovákiai és a ruszinszói magyarok szerepét elsősorban a kisebbségi helyzet és az azzal szembeni elégedetlenség dokumentálására, a folyamatos bel- és külföldi tiltakozásokra korlátozták. A kisebbségi magyar érdekekre szűkített etnikai revízió jelentette a magyar külpolitika minimális célkitűzését, s mint ilyen, alapvetően meghatározta Magyarország és a romániai, a csehszlovákiai és a jugoszláviai magyar kisebbségi közösségek hivatalos kapcsolatát. A budapesti kormányok természetesen igyekeztek felhasználni a nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer lehetőségeit is revíziós céljaikhoz.⁵

Magyarország Csehszlovákiával szembeni revíziós elképzeléseinek végső céljaként a magyar külpolitika döntés-előkészítői és irányítói – a közép-európai integráció keretei közt – a „magyar-tót testvériség” megteremtését, azaz egész Szlovákiának Magyarországgal való egyesülését képzelték el.⁶ Ehhez képest a felvidéki magyar politikai elit képviselői – a kisebbségi jogvédelem és önszerveződés mellett – a tiszta szlovák területekkel már nem számoló, alapvetően a magyar többségű területekre korlátozódó etnikai revíziót tekintették a legfontosabb célnak. Ennek elérésében maga a kisebbségi magyar pártok és vezetőik érdemi politikai szerepre sohasem vállalkozhattak.

Az alábbiakban az 1938–1939-es év néhány reprezentatív, egyszemélyes irodalmi teljesítményét vizsgáljuk meg.⁷ Miként látta az őt, egymástól egészen eltérő indíttatású szerző az 1938–1939. évi változások tükrében a csehszlovákiai magyar közösség két évtizedes fejlődését, miként érintették a revíziós változások, és milyen jövőképekben gondolkodtak a bécsi döntést követő időszakban.

Szvatkó Pál, a *Prágai Magyar Hírlap* (a továbbiakban: PMH) vezető publicistája a lap vezércikkeiben is végigkövette az 1938. évet, több-kevesebb következetességgel a csehszlovák állam nemzetiségi kantonizálásának, azaz a nemzetiségek szerinti autonómiarendszer kiépítésének híveként lépett fel írásaiban. Az 1938 novemberre folyamán két hét alatt megírta, és a karácsonyi könyvvásárra már meg is jelent *A visszatért magyarok* című könyv csak látszólag volt alkalmi kiadvány. Maga a szerző is óvást emel a konjunkturális megközelítés ellen: „Félünk, hogy minél divatosabbak vagyunk mi felvidékiek ma, annál hamarabb elavulunk, s az annyira dicsért és kívánt »felvidéki szellemiség« néhány hónap alatt unt és lemosolygott anakronizmus lesz. Higgye el az olvasó, kár lenne érte.”⁸

Szvatkó könyvének célja elsődlegesen az anyaországi magyar közvélemény tájékoztatása, a visszatért felvidéki és a befogadó anyaországi magyarok közötti bizalom kialakítása volt. A szerző pesti tartózkodása idején ugyanis folyamatosan azt tapasztalta, „nem ismerik a Felvidéket”, s nincsenek tisztában a kisebbségi körülmények egyszerre kedvezőtlen és élesztő-életető hatásával. Ez utóbbit, „a húsz éves különélésben kikristályosodott elveket és gondolatokat” – például a „nemzeti realizmus”-t – gyógyfűnek nevezte, amelyet a kisebbségi magyarság „lassan, csendesen, észrevétlenül alkalmazott a felvidéki életben”.⁹

Jócsik Lajos *Iskola a magyarságra* címmel közreadott nemzedéki vallomásában az „igazolások” és „megtagadások” idején elsősorban azt szerette volna a kisebbségi évtizedek szociológiai összefüggéseinek bemutatásával érzékeltetni, hogy nemzedékét „milyen szövevényes utakon indította a kisebbségi helyzet”. Miért kellett a magyar középosztályra jellemző kivárás, a cselekvő részvételről eleve lemondó passzivitás helyett vállalni a cselekvő fellépést, ami miatt oly sokszor és sokfelől hangzott el az aktivista együttműködés miatti nemzeti vád.

Az *Iskola a magyarságra* az értelmiségi út- és kiútkeresés dokumentuma, a cselekvő részvétel, az eszközeiben alig válogató lázadás kisebbségi nemzedékének, a felvidéki baloldali sarlósok csoportosulásának az önértékelése volt. „Én nem bírtam és nem is akartam megőrizni középosztályi helyzetemet, s voltunk jó néhányan ilyenek. Verekedtünk, próbáltunk, igazságot ismertünk meg és tévedtünk, s élni akartunk a dátumok beteljesedéséig, s fenntartani addig egy nép eszméletét, tudatát, megalapozni öntudatát. Ki vehet követ kezébe, hogy reánk vesse?”¹⁰ A baloldali kisebbségi magyar értelmiség önigazoló reflexe jól jelzi a korbéli magyarországi szellemi közeg idegenségét, gyanakvását.

Márai Sándor *Ajándék a végzettől* címmel gyűjteményes kötetben közreadott korabeli helyszíni tudósításai, riportjai, esszéi a „visszatérés” kortársak számára felledhetetlen eufóriáját mutatják be érzékletesen, jól érzékeltetve a különváltan eltöltött húsz év gazdasági, kulturális, politikai, egyszersmind lélektani, érzelmi és habituális következményeit. Ennek egyik, 1937 júliusában keletkezett írása *Szvatkó Új Szellem* címmel indított folyóiratát ismerteti. A „trianoni választófalón át” a felvidéki új nemzedéki vállalkozás tanulságaival azonosult. Márai számára a kisebbségi magyar szellemi erőfeszítések saját meggyőződését jelzik vissza.

A kritikai valóságérzékelés, az illúziókkal való leszámolás, a magyarság és a szülőföldön keresztül a magyar haza feltétlen vállalása a közös kiindulási pont: a cél pedig a magyarországi és a kisebbségi szellemi erők hatékony összekapcsolása, a politikai hisztériák elkerülése annak érdekében, hogy magyarságuk ne rekvizitum-, hanem valódi közösségélmény lehessen. A nyugat-európai kis nemzetek – a dánok, a finnek, a norvégok mozgalmait, merkantil, urbánus eszményeit tanulmányozva – a fiúk felnőtté vált kisebbségi nemzedéke szakítani kíván az apák passzív csodaváráásával. „Szellemi eszményük az új, a kemény és cselekvő humanizmus, társadalmi eszményük az a történelmi Magyarország, amelyhez minden idegükkel odatartoznak, s amelynek társadalmi evolúcióját kisebbségi szempontból is elengedhetetlenek tartják.”¹¹

Márai 1938. évi felvidéki tematikájú publicisztikájának súlypontját ezzel együtt a csehszlovák válság, majd pedig a bécsi döntés következményeinek elemzése jelenti. De tudósításaiban ismételtelen többször is megjelenik a „felvidéki néplélek”-nek, két kisebbségi generáció szellemi teljesítményének méltánylása. Jellemző, hogy még a kisebbségi léthelyzetek iránt empatikus Márai is elsősorban a magyar nyelv és kultúra megőrzését tekinti a kisebbségi generációk elsődleges érdekének.

Az 1938. októberi komáromi tárgyalások idején és az 1938. november 2-i bécsi döntést megelőző és követő hetekben az egész magyarországi közvéleményen úrrá lett nemzeti eufóriában Márai észrevette azt a kisebbségi többletértéket, amely a közösségépítés következménye, eredménye. „A fiatal magyar felvidéki nemzedék az elmúlt évtizedben évekkal előréjárt a magyarországi szellemi, társadalmi mozgal-

maknak. A felvidéki lélek mindenekelőtt társadalmi lélek. A felvidéki ember város-lakó, városépítő, a társadalomnak közvetlenebb és gyakorlatibb szellemi közegében él, mint a puszták népe.” A *kassai polgár* idealizált kisebbségképében tehát a nyelv és kultúra bástyái mögött folyamatosan építkező, urbánus néplélek, a Rákócziig visszavezetett „szociális öntudat” teszi a különbséget a trianoni magyarokkal szemben a felvidékiek javára.¹²

Kemény Gábor *Így tűnt el egy gondolat* című munkája filológiai alapozottságú, eszmetörténeti leltár. Lényegi üzenetét a közösségi önszerveződés nyomán felhalmozott értékek felmutatása, és a kisebbségi évtizedek szimbolikus hozadékaként értékelt szociális gondolat, a mások – Szvatkó, Jócsik, Márai – által is rögzített közösségi szolidaritás, társadalmi felelősségtudat kiemelése jelenti. Időtálló elemzést ad a szerző a kisebbségi magyar középosztály összetett kérdéséről is. Ölvedi János, Szalatnai Rezső és Weiss István adataira hivatkozva azt állítja, hogy a felvidéki magyar középosztály 1918–1920 után majdnem teljes egészében lecserélődött, hiszen a fordulatot követően a „kenyéradó gazdájá”-t, a magyar államot követve Magyarországra települt, menekült a hivatalnokréteg, a zsidó–magyar középosztály nagyobbik része saját nemzetiségét választva disszimilálódott, s többségében ugyanaz történt a dualizmus évtizedeiben magyarrá lett német, szlovák értelmiségi, hivatalnoki középosztály tagjaival.¹³ Ráadásul Budapest korábban egyszerre magától értetődő és a helyi kezdeményezéseket háttérbe szorító irányító szerepe is megszűnt.

A kisebbségi önszerveződés hordozója ilyen körülmények közt Kemény szerint szükségképpen az irodalmi és a politikai közélet vált, szereplői pedig ennek a két egymást feltételező szférának a legjobbjai lettek.¹⁴ Érdekes kísérletet is tesz Kemény Gábor a két világháború közötti korszak periodizációjára. Az 1924-ig terjedő éveket egyfajta kisebbségi előjátéknak tekinti, az azt követő évet pedig a „kisebbségi öntudat korá”-nak. A „kritikai tisztázódás évei”-t az 1929–1933 közötti időszakban jelölte meg. Az utolsó öt-hat évre pedig szerinte a „hazafelé” vezető egyéni utak párhuzamosságai, ellentmondásai a jellemzők.

A kritikai tisztázódás periódusában Kemény Gábor szintén a nemzedékváltás jelentőségét emelte ki, amennyiben a világháborús összeomlás generációs élményét magukban hordozó apák nemzedéke helyére fokozatosan azok a fiatalok lépnek, amelyek nemzeti érzését többé nem a csodavárás vagy „a kisebbségi öntudat népi misztikuma” jellemezte, hanem a közösségépítő törekvés, amely révén a felvidéki magyar fiatalok „az egyetemes emberi keretében képzelik el” küldetésük lényegét és módját.¹⁵

Voith György, munkácsi újságíró könyve a fentiekkel ellentétben a kisebbségi évtizedek során felhalmozódott sérelmek könyve. A kárpátaljai magyar újságírás ismert képviselőjeként, az *Élet*, a *Magyar Élet* és a *Keleti Újság* szerkesztőjeként – saját hírlapi cikkeinek szövegét idézve a Kassa, Munkács, Ungvár és a még keletebbre eső világok magyar, rutén, zsidó kisebbségi hétköznapiokról, a többségi hatalom praktikáiról, a kisebbségi világ megosztottságairól nyújt plasztikus képet. A masaryki első Csehszlovák Köztársaság „emberarcú nacionalizmusá”-nak gyakorlatát, a „Janus-arcú csehszlovák demokrácia” elveit és politikai pragmatizmusát, a demokratikus szóvirágok és a politikai pártok, párttitkárok uralma között feszülő ellentmondásokat igyekszik dokumentálni, leleplezni; miközben a maga személyi és ide-

ológiai elfogultságairól, az első bécsi döntéssel kialakult új helyzethez való igazodási kényszerekről is hű képet kínál.¹⁶

Kisebbségi közösségépítés

A kisebbségben eltöltött első húsz évről készült leltár hangsúlyos elemeit vizsgálva érdemes közelebbről is megvizsgálni, miben és mennyiben tartotta az öt szerző sikeresnek, illetve sikertelennek a felvidéki magyarság két világháború közötti önszerveződését, a többségi, illetve az anyaországi közvéleménnyel való kapcsolattartást, együttműködést.

A két világháború közötti csehszlovákiai magyar közösség önszerveződésének elemzésében kétségkívül Jócsik szociografikus közelítései mutatnak fel legtöbb tartós elemet, motívumot. Fontos felismerése például a két világháború közötti korszak két nemzedékének, az apák és a fiúk generációjának látásmódjában, valóság-érzékelésében kimutatható különbségek hangsúlyozása. Az idősebb korosztályok számára Trianon, s ami utána következett, elsősorban politikai törést, változást jelentett; a fiúk nemzedéke számára „a kisebbségi sors már nem politikai, hanem szociális beágyazottságában érezte hatását”.¹⁷ A cserkészettől a közép-európai összefogás gondolatáig, a falujárástól a kommunista üdvtanok ideológiai, emberi zsákutcáiig, a népi írók világának idealizálásától a kritikai társadalomismeretig, magas színvonalú tudományos elemzésekig eljutó sarlósok világával szakítva Jócsik a húsz esztendő különfejlődésének elemzésében eljut a kisebbségi életkörülmények totális kritikájáig.

Az önálló államiság, a történeti különfejlődés hiánya miatt szerinte a felvidéki magyarság „csak népi tudattal rendelkezett”. Ezért és a közösségi létezés előzménytelensége és perspektívátlansága miatt a csehszlovákiai kisebbségi léthelyzetnek az első Csehszlovák Köztársaságban nem lett volna semmilyen pozitív kikutási lehetősége: „Egy népcsoport nem élhet teljes és kiegyensúlyozott életet csak a népi tudat alapján. A nemzeti tudat teljessége, az ökumenikus elemekkel értett teljessége nélkül csak sorvadt létet élhet a csoport és az egyes. A népiség vonalán csak súlyos időket lehet átvészalni. Behúzódás a nádba ez. S a nádban csak a veres hasú béka hangját utánozva adhat tudomást magáról társának az ember. Nádi élet: ez a kisebbségi helyzet.”¹⁸

Itt érkezünk el a „visszatér” könyvek és szerzőik igazi nagy dilemmájához. Vajon az 1938. évi határváltozások, a Magyarországhoz való visszatérés zárójelbe tette vagy éppen a nagy történelmi teljesítmények szintjére emelte az első kisebbségi korszakot? A kisebbségi léthelyzetet Makkai Sándor erdélyi református püspök ugyanennek a korszaknak az erdélyi feltételrendszerét elemezve – a *Nem lehet* címmel közzétett, Erdélytől búcsúzós híres és szenvedélyes vitát kiváltó esszéjében – zsákutcás, értékhiányos, a teljes emberi, szellemi életre alkalmatlan keretként, valóságként írta le.¹⁹ Mennyiben volt ugyanez a csehszlovákiai körülmények közt is érvényes olvasat? Vagy a heroikus túlélés és a „mindennapi népszavazás” permanens túlteljesítései, az „ahogy lehet” vagy a „lehet, mert kell” válaszalternatívák jelentik az első kisebbségi korszak hiteles értékelését? A mindennapi egyenlőtlenségek miatt kilátástalan, a nemzeti közösségen kívülre került bujdosók „nádi” világa maradt fenn a kortársak emlékezetében és a történetírás kritikai szűrőin, vagy a bé-

csi döntés csupán relativizálta, másféle értelmezési keretet adott, de teljesítményeiben nem vonta kétségbe a szóban forgó kisebbségi két évtizedet?

Az *Iskola a magyarságban* szerzője szerint a kisebbségi léthelyzet csapdahelyzet, amelyből szabadulást 1938-ban csak a határrevízió jelenthetett. „A kisebbségi életben lassan lemorzsolódik még az autonóm életre képes közösség kerete is a csoportok körül. A felső réteg lassan letűnnek, őket éri a szelek járása legelsőbbben. Így volt ez nálunk és így volt ez Erdélyben is. [...] A felvidéki tájakon is ez volt a helyzet s ez lett volna még inkább, ha nem jönnek értünk erők s a nádból nem szabadítanak ki.”²⁰

Az általunk vizsgált önértékelési kísérletek egyike sem támasztja alá feltétlenül és kizárólagosan ezt a rezignált következtetést. A revízió által felkínált teljes és szabad nemzeti közösségi élet elképzelt ideális alternatívájához képest azonban a kisebbségi léthelyzetek nyomorúságai, megalkuvásai és megosztottságai erősödtek fel a folyamatos, a minőségi értéktöbbletet kitermelő bizonyítási vágygal, a párhuzamos nemzetépítés és közösségszervezés megannyi pozitív tapasztalatával, eredményével szemben. A „visszatérést” a történelmi igazságtétellel azonosítva átértékelődött a kisebbségi korszak egésze. A megmaradást, a nyelvet, a kultúra megőrzését segítő kezdeményezéseket, intézményeket elsősorban a túlélés biztosítékaként, nem pedig a kisebbségi vagy a regionális közösségépítés hordozóiként értékelték, méltányolták.

Szvatkó Pál a kisebbségi lét előzménytelensége, a kiegyezés kori Magyarország Budapest-centrikus szellemi, politikai életének negatív következményei és a gyors közösségépítést akadályozó, hosszan elnyúló, központ nélküli határ menti földrajzi helyzet ellenére a sikeres sejtosztódáshoz hasonlította a kisebbségi magyar önszerveződés első időszakát.²¹ Fontos megfigyelést rögzített Szvatkó a „nyugat- és a kelet-szlovenszkói magyar” két történetileg, kulturálisan sokban eltérő kisebbségi típusának leírásával.²² Hasonlóképpen nagy jelentőséget tulajdonított a kisebbségi közösségépítésben a regionális különbségeknek is. Ez utóbbiakkal indokolta utólag is az *Új Szellem* című folyóiratában az 1930-as években kifejtett kantontervét.²³

A kassai születésű Kemény Gábor – könyve megírásakor pályakezdő történész-filológus – az önálló felvidéki közösségszerveződés gondolati kvintesszenciáját, „az elcsatolt területeken lezajlott szellemi fejlődés indítékát”, a kisebbségi helyzetben kialakult valóság szemléletet, az állandó veszélynek kitett közösség lelkesége által kiformált „kisebbségi szellem” kialakulásában jelölte meg. A kisebbségi helyzetet átfogó közösségi életforma volt az alapja annak az „új szociális fogalom”-nak, amely „két évtized alatt emberibbé és európaibbá tette az elcsatolt magyar tömegek életét”.²⁴

Egyébiránt egyedül Kemény irodalom- és eszmetörténeti alapozású filológiai tablója tett kísérletet arra, hogy a kisebbségi közösség történeti előzményeit – „a felvidéki szellem történelmi útját”-t – is elemzés tárgyává tegye. Ebben a vonatkozásban arra a következtetésre jutott, hogy a mindig is peremhelyzetű „felvidék nem egyszerre lett a legnyugatibb magyar őrhelyé”.

Abban Szvatkó, Jócsik és Kemény egy véleményen voltak, hogy a húszéves első kisebbségi periódus legbátrabb, legönállóbb mozdulatát a Győry Dezső által meghirdetett kisebbségi messianizmushoz kötődő kezdemények jelentették. Az „új arcú magyarság” és a régi magyar világgal való szakítást legeklatánsabban megjelenítő

Sarló-mozgalom – amelynek „legjobb fejezete akkor kezdődött, amikor a mozgalom, mint mozgalom eltűnt”.²⁵ Szvatkó az 1931–1934-es éveket „a kritikai éra” periódusaként emlegeti²⁶, amely a kisebbségi missziós tudat túlzásait éppúgy elutasította, mint az aktivizmus Budapest elleni hadjáratát és a csehszlovák demokráciához fűződő csodavárását.²⁷ Ezt a valóságlátóan kritikus, de cselekvésorientált magatartást Szvatkó az *Új Élet* körül verbuválódó Prohászka-körök akciójában véli felfedezni először.²⁸

A Janus-arcú csehszlovák demokrácia

Szvatkó a csehszlovák demokráciával a maga módján méltányos elemzésében is nagy súlyt helyez mechanikus, a mindennapi gyakorlat fonákságaira, a csehszlovák kolonizáció kisebbségellenes céljaira, illetve az etnikai diszkrimináció eseteire.²⁹ Az első Csehszlovák Köztársaság működési zavarainak fő okai között távolságtartó tisztánlátással a prágai centralizmusnak és a szlovák autonomizmusnak az egész államéletre bénítóan ható konfliktusát, az önálló állam érdekeinek szakrális tisztelétét, a cseh *sacro egoismót* jelöli meg, amit tovább erősített a csehszlovák állam regionális primátusának fenntartását ambicionáló beneši csehszlovák külpolitikai doktrína.³⁰ Hozzá képest Voith György jól dokumentált napi sérelmeknél, a csehszlovák államapparátus etnikai térhódítást szolgáló adó- és nyelvpolitikájának, közigazgatási és igazságszolgáltatási gyakorlatának vérbő bemutatásánál leragadó kritikája a masaryki nemzetiségpolitika lokális és regionális valóságait látatja. A kelet-szlovákiai, kárpátaljai városi magyar, zsidó és rutén vállalkozók, kereskedők száza-
inak, ezreinek egzisztenciáját fenyegető, nyíltan diszkriminatív csehszlovák adópolitika esetei jelzik, hogy a helyi és tartományi hatóságok alig törődtek a központi kormányzati és a köztársasági elnöki pozitív etnopolitikai elképzelésekkel és víziókkal, a keleti svájci modell elvárásaival.³¹ Fontos adalékok egész sorát találjuk a nagy általánosságok szintjén igen pozitív színben is feltűntethető csehszlovák kisebbségi nyelvhasználati joggyakorlatnak. Kivált a magyar nyelvi jogok pozsonyi, munkácsi, ungvári és kassai korlátozásának, felszámolásának az 1930. évi népszámlálási eredmények miatt elrendelt szabályozásáról tudunk meg számos érdekes részletet, eljárásjogi adalékot. Mindez azt jelzi, hogy a korszakot összegző elemzésekben nem véletlenül és nemcsak a nemzeti eufória miatt erősödött fel a gravaminális szempont.³² Mindeközben Voith esetében a szerzői elemzés hitelét erősen lerontják a személyi, pártpolitikai, csehszlovákellenes és antiszemita elfogultságok.

A „visszatért” könyvek elemzése kapcsán ezen a ponton érdemes röviden kitérni arra, hogy a sérelmi politikát valamilyen idealizált konstruktív ellenzéki vagy éppen aktivista pozíciókból rövid úton mint retrográd vagy éppen kontraproduktív magatartást elintéző megközelítés könnyen vezethet igaztalan értékítéletekhez, a korabeli reáliákat figyelmen kívül hagyó általánosításokhoz. Éppen a magyar kisebbségi politikai és civil szervezetek által gondosan dokumentált nyelvi jogok megsértése, felszámolása esetében például aligha képzelhető el bármifajta „konstruktív” magatartás. A kisebbségek érvényesülése, jogi egyenlősége szempontjából a nyelvhasználati jogok korlátozása kétségkívül a legsúlyosabb jogvesztések forrása, s ilyen jelenségek ellen csakis a leghatározottabb tiltakozás és elutasítás hangján lehetett fellépni. A sérelmi politika azonban valóban könnyen válhatott a meddő passzivitás

öndokumentációs eljárásává, ha annak sem társadalomszervező, sem politikai nyomásyakorló funkciója nem volt, vagy arról eleve lemondtak.³³

Különösen izgalmas lett volna, ha a szerzők módszeresen megvizsgálják a többi csehszlovákiai kisebbség, kiváltképp a szudétanémetek fejlődésének magyarokéhoz hasonló vagy attól eltérő vonásait. Erre jószérivel csak Szvatkó vállalkozott, ő is csak a csehszlovák válság szudétanémet dimenziójának megvilágítására utalt. A szudétanémet radikalizmust a korszak velejárájaként, Hitler fellépésének logikus következményeként mutatta be, amellyel szemben a csehszlovák vezetés nem talált hatásos ellenszert.³⁴ Ami a magyar–szlovák „kisebbségi” együttélés két világháború közötti tapasztalatát illeti, szintén Szvatkó az, aki a legérvényesebb elemzést kínálja.

A budapesti kormányzati politika által is támogatott, végső soron meddőnek és elhibázottnak bizonyult úgynevezett őslakos koncepció keretei közt a kisebbségi magyar pártoknak a Szlovák Néppárttal együtt Szlovákia magyar érdekeket is szolgáló autonómiájára kellett volna törekednie, ami rövid időn belül kölcsönös bizalmatlansághoz, konfliktusok sorához vezetett. A szlovák autonomista törekvéseket Szvatkó kritikai józansággal történeti szükségszerűségnek nevezte, és felismerte, hangsúlyozta a budapesti kormánykörök számára elfogadhatatlan tény, hogy a szlovák nemzetfejlődés záró szakaszába érkezett: „Nincs többé csehszlovák nemzet, hanem van cseh nemzet és szlovák nemzet. A szlovákokkal ezentúl minden körülmények között, akár cseh, akár más kapcsolatban, mint önálló nemzettel számolni kell, például úgy, mint a hollandokkal, akik önálló tudatú nemzetet alkotnak, annak ellenére, hogy nyelvük a németnek csak egyik tájszólása.”³⁵

A két világháború közötti korszaknak ebben az alapvetően elhibázott „őslakos” koncepciójában jelölhetjük meg a felvidéki magyar autonómiakoncepció történeti előzménytelenségének, gyengeségének az okát. A területileg tagolatlan, szerkezetileg végiggondolatlan, funkcionálisan tisztázatlan kisebbségi autonómiaelképzelés nem csak sikerre nem számíthatott, de érdemi politikai és népi támogatottsága sem alakulhatott ki.³⁶

Szvatkó azt is hangsúlyozta, hogy Szlovákia és a szlovák nemzet Magyarországgal szembeni bizalmatlanságát leküzdeni hosszabb távon sem lesz könnyű, mert ennek előfeltétele, hogy „a barátkozást semmiféle hátsó gondolat ne torzítsa és a magyarság adott szavának erkölcsi súlyával és nemzetközi garanciával egyszer s mindenkorra tiszteletben tartsa a szlovák nemzet önállóságát és felségjogait”. Szvatkó pontosan látta a Magyarországgal szembeni szlovák fenntartások történeti és politikai okait, ezzel együtt tévesen ő is abban reménykedett, hogy a következő kritikus döntéshelyzetben a szlovák politikai elit a Magyarországgal való újraegyesülést választja.³⁷

Az „eltűnt gondolat” nyomában

A 20. századi magyar kisebbségtörténet első korszakának egyik legsúlyosabb felismerése a magyarországi társadalom és a kisebbségi magyar közösségek közötti viszonyban kezdettől fogva megjelenő és folyamatosan felerősödő szétfejlődési tendencia, amely kevés esélyt kínál az 1918-ban elszakadt nemzeti szolidaritás működtetésére és a pozitív Duna-táji szerepvállalás kibontakoztatására.

A trianoni határokon belülről erre figyelmeztetett Németh László az erdélyi előadóútról készített tanulmányában. Németh a *morbis minoritatis*, a kisebbségi helyzetből adódó felemáságok példáit elemezve, a magyarországi társadalmi megújulás lehetőségében már nem reménykedve jutott el a lesújtó és vitára ingerlő végkövetkeztetésre: „S Erdély? Az erdélyi magyarság? Ha az anyaországtól egyelőre semmi sem várható, magas nyomás alatt válhat-e gyémánt a szénből, s az üldözöttség nem nevel-e hittérítőket a magyarságnak, amely ha igazán az, sosem csak magyarság, hanem egyfajta Duna-táji nemzetköziség. Romániai utam legfájóbb eredménye, hogy erre a reménykedő kérdésre is nemet kell mondanom.”³⁸

A kisebbségi többletvállalások sikerének ez a mellbevágó megkérdőjelezése éppoly lesújtó hatással volt az erdélyi magyarokra, mint az 1938 novemberében lezajlott visszatérés után tapasztalható felvidéki kijózanodás. A „hazatérő” kisebbségi magyarok közösségi értékei iránt alig volt érdeklődés. A revízió konjunkturális pillanatai után elkezdődött a visszatért területek közigazgatási integrálása, amivel tájainkon együtt jártak a különböző igazoltatások, átvilágítások, gyanúsítgatások. A kisebbségi sors az anyaországiak többsége szemében mulékony rossz álomnak minősült, amelynek súlyos áldozatai, veszteségei mellett nem érdemes az értékeit is számba venni, hanem arra kellett törekedni, hogy soha többé ne ismétlődjék meg.

Németh László romániai útitársa, Boldizsár Iván a kisebbségi állapotot a vízbe dobott emberéhez hasonlította: „Hiába tökéli el, hogy minden körülmények között szárazföldi lény marad és a vízben élők egyetlen mozdulatát sem utánozza: ha nem úszik, menthetetlenül elmerül. Ez a konokság azt felejtí el, hogy az ember szárazföldi lény marad, ha úszik is; csak alá ne nyomják a fejét végleg, csak el ne engedje magát önként: majd biztosan akad idő és alkalom, hogy szárazföldre jusson megint!”³⁹ A revíziós területváltozások után nagyon sok „visszatért magyar” viszont éppen azzal a befogadói magatartással szembesült, amely a volt kisebbségekben az életbenmaradáshoz, a közösségépítéshez nélkülözhetetlenül szükséges alkalmazkodást hibának, bűnnek tekintette.

A trianoni államterület és a kisebbségi közösségek magyarjainak tapasztalatában, világlátásában s ezzel együtt egymáshoz való viszonyában rövid hús év alatt jelentős társadalmi, mentális távolságok alakultak ki. Okai ennek a jelenségnek számosak, a nehéz, esetenként teljesen betiltott kapcsolattartástól, az eltérő társadalmi, gazdasági feltételek hatásán át egészen a revíziós politika által gerjesztett, sok tekintetben kontraproduktív pszichózis következményeiig terjedtek a negatív tényezők. Márai Sándor *Decemberi párbeszéd* címmel megjelent karcolatában már 1938. december 4-én jelezte a „visszatértek” első negatív magyarországi tapasztalatait, a gyanúsítgatásokat, a pozíciószerezések által motivált kölcsönös vádaskodást és megosztottságot.⁴⁰

Kemény Gábor könyve összegzéseként a kisebbségi helyzetben kialakult közösségi érzést és szolidaritást tekintette az 1918 és 1938 közötti felvidéki kisebbségi fejlődés legfontosabb társadalmi hozományának. A „felvidéki gondolat”, a „felvidéki szellem” mibenlétét Szvatkóra hivatkozva és vele egyezően az európai, azaz a nyugat-európai szellem és életmód termékenyítő közelségére, a Csehszlovákiában szerzett ambivalens, de mégis ösztönző demokratikus tapasztalatokra vezeti vissza. És ebből adódóan helyet, teret és „az elmúltnál lényegesen súlyosabb küldetést”

követelt, illetve feltételezett a visszatértek számára „a megnagyobbodott magyar életben”.⁴¹

Azt feltételezte, hogy a felvidéki kisebbségi magyar szellemi, kulturális, irodalmi örökség elég erős bázisnak bizonyul ahhoz, hogy „a felvidéki magyar irodalom ne olvadjon be a központi magyar műveltségbe, mert a húsz év alatt kialakított felfogásnak kivételes küldetése van az új magyar életben”. A „visszatértek” szociális, humanista magyar szellem közvetítésében megfogalmazott új missziójának az adott körülmények közt azonban eleve igen csekély realitása volt, a világháborús évek feltételei között pedig még annál is kevesebbet lehetett valóra váltani belőle.

Elemzésünk végén lássuk Borsody Istvánnak, a kisebbségi önértékelés szempontjából kétségtől legrepresentatívabb tanulmánykötet szerkesztőjének véleményét, aki a trianoni ország és a trianoni magyar kisebbségek közötti kapcsolatok elhanyagolásáért az egymáshoz tartozás ébren tartásában minden érintett felelősségét hangsúlyozta, jelezve azonban a magyar nemzetállam mulasztásainak súlyát. „De különösen a magyarországi közvéleményt kellene alaposan kiművelni a magyar kisebbségi kérdés megismertetésével, mert a jelenlegi iskolai oktatás is elárulja, hogy csak a föld iránt van érdeklődés és nem e földön élő magyar, vagy más nemzetiségű emberek iránt. Ma az összetartozás amúgy is nehéz művelete még súlyosabb feladatok elé került, de a történelmi hivatásunkat is csak úgy tölthetjük be, ha le tudjuk küzdeni az összes lelki és térbeli távolságot, ami magyart magyartól elválaszt.”⁴²

A „visszatér” könyvek az első kisebbségtörténeti korszak eddig alig számon tartott és még kevésbé elemzett csehszlovákiai magyar önértékelési kísérletét jelentették. Az általunk vizsgált öt könyv szerzői különböző társadalmi, politikai és ideológiai pozíciókból elemezték a kisebbségi lét- és kényszerhelyzet, a kényszer- és sorsközösség adottságait, eredményeit és kudarcait. A két évtized arra elegendőnek bizonyult, hogy hosszú idő után ismét regionális keretek közt intézményesüljön a felvidéki magyar társadalom, politika, gazdaság, hitélet és kultúra.

A kisebbségi sorközösség tudatosításához és az akarati, vállalt közösség irányába való elmozduláshoz, a többségi és az anyaországi társadalmakkal szemben egyaránt megfogalmazható relatív regionális különállás igényének megvalósításához azonban kevés volt a vizsgált húsz év. Jórészt erre vezethetők vissza azok a bizonytalan elemzési, önértékelési pozíciók, amelyek többnyire metaforikus szinten tudták megragadni a felvidéki magyar közösségnek a kisebbségi helyzetben felismert sajátosságait és értékpreferenciáit. Ennél fogva majdnem hogy szükségszerűnek tekinthetők azok az integrációs kudarckok, amelyeket a Magyarországhoz visszakerült felvidékiek és közösségeik 1938 után az anyaországi közegben elszenvedtek. Ezzel együtt az első kisebbségi húsz évet a két világháború közötti korszakot a 20. században követő további ötvenöt esztendő távlatából érdemes pontosabban, méltányosabban elemezni és elhelyezni a közép-európai régió történetében. Részben a történeti tisztánlátás, részben pedig a Makkai püspök által olyan visszhangtalanul sürgetett „magunk revíziója” érdekében.

Jegyzetek

1. A két világháború közötti periódus fontos összegzései készültek el 1938–1940 között. Az első bécsi döntést követő nemzeti eufóriának és a visszatérés felvidéki konjunktúrájának ezek a különböző színvonalú korlenyomatai sok tekintetben máig éreztetik hatáskukat. Részben forrásmunkaként, mint a kortársak hiteles visszaemlékezései, tanúvallomásai, részben pedig mint a kisebbségi közösség létrejöttét eredményező folyamatok első rendszerező kísérletei. A „visszatért” könyvek által képviselt elemzői-szerkesztői attitűdök két pólusát a két legátfogóbb munka képviseli. Borsody István szerkesztésében még Csehszlovákia fennállása idején elkészült az első kisebbségi mérleg (Borsody István [szerk.]: *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938*. Budapest, Ország Útja, 1938; 2. kiadás: Somorja, Méry Ratio, 2002). Ezzel szemben Hangel László a visszatérés által lezártnak tekintett kisebbségi korszak sérelem- és szenvedéstörténeti dokumentációjára helyezte a hangsúlyt (Hangel László [szerk.]: *Mit élt át a Felvidék?* Budapest, 1940).
2. Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén. A magyar irodalom fejlődési feltételi és problémái Csehszlovákiában 1918 és 1938 között*. 2. kiadás. Bratislava, Madách, 1983. Az ellenzéki pártokat értékelve Turczel azt emelte ki, hogy „a gondosan számba vett és panaszokba, memorandumokba foglalt sérelmekkel indították meg a magyar kormány revíziós politikáját támogató nemzeti akciókat, abban a reményben, hogy ezzel a történelmi Magyarország felújítását és a régi uralkodó osztályok hatalmának visszaállítását határozottan elősegítik”. Turczel: i. m. 31. p.
3. Az első bécsi döntés újabb feldolgozásai közül lásd például Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés*. Budapest, Osiris, 2002; Deák, Ladislav: *Viedenská arbitráž. 2. november 1938. Dokumenty I–III*. Martin, Matica slovenská, 2002, 2003, 2006; Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Budapest, Osiris, 2001; Uő: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002. /Regio könyvek./
4. Csehszlovákia 1918 előtt a Magyar Királysághoz tartozó területeire, s azok visszaszerzésére vonatkozóan Teleki Pál, Bethlen István és Gömbös Gyula elképzeléseinek sokfélesége szintén jól tükrözi a felvidéki revíziós célok változékonyságát és bizonytalanságait. Erre vonatkozóan lásd Ablonczy Balázs, Péteri Lóránt és Zeidler Miklós tanulmányait a trianoni békeszerződés eszmetörténeti hatását feldolgozó kötetben (Romsics Ignác, ifj.–Bertényi Iván (szerk.): *Trianon és a magyar politikai gondolkodás 1920–1953. Tanulmányok*. Budapest, Osiris Kiadó, 1998, 24., 35–38, 80–83. p.).
5. A magyar kisebbségvédelem és a revízió összefüggéseiről lásd pl. Eiler Ferenc: „Kisebbségi külpolitika.” Csehszlovákiai magyar részvétel az Európai Nemzetiségi Kongresszus tevékenységében 1925–1938. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 7. évf. (2005) 3. sz. 123–140. p.
6. Steier Lajos: *Felsőmagyarország és a revízió*. Budapest, Erdélyi Férfiak Egyesülete, 1933, 25., 32–33. p.
7. Szvatkó Pál: *A visszatért magyarok. A felvidéki magyarság húsz éve*. Budapest, Révai, 1938; Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra. Egy nemzedék élete húsz éves kisebbségben*. Budapest, Nyugat, 1939; Voight György: *20 év története*. Munkács, Magyar Élet Kiadóvállalat, 1939; Kemény Gábor: *Így tűnt el egy gondolat. A felvidéki magyar irodalom története 1918–1938*. Budapest, MEFHOSZ Könyvkiadó, 1941; Márai Sándor: *Ajándék a végzettől. A Felvidék és Erdély visszacsatolása*. Budapest, Helikon Kiadó, 2004. Elemzésünkbe csak érintőlegesen vontuk be a korszak két átfogó, többszerzős tanulmánykönyvét: Borsody [szerk.]: i. m.; Hangel [szerk.]: i. m. Az elemzés mostani kereteit meghaladta volna, ha a könyvben megjelent összes visszaemlékezést bevontuk volna. Ezzel együtt a legfontosabb kimaradt „visszatért” könyveket itt is meg kell említenünk: Halász Miklós: *Csehszlovákia 1918–1938*. Budapest, 1938; Jankovics Marcell: *Húsz év Pozsonyban*. Budapest, 1939; Jócsik Lajos: *Idégen igában. Húsz év cseh uralom alatt*. Bu-

- dapest, 1940; Jócsik Lajos: *Hazatérés, tájékozódás*. Pécs, 1942; Kovács Endre: *Két háború közt*. Budapest, 1944.
8. Szvatkó: i. m. 7. p.
 9. Uo. 8–14. p.
 10. Jócsik: *Iskola a magyarságra* 18. p.
 11. Márai: i. m. 31–33. p.
 12. Uo. 88–90. p.
 13. Kemény: i. m. 30. p.
 14. „A kisebbségi irodalom a legújabb időkig nem tudta magát függetleníteni a politikumtól, ez magyarázza a politikai hírlapirodalom kifejlődését is. [...] Irodalom és politika ezért összefüggő, egymást szervesen kiegészítő részek a felvidéki életben. A kisebbségi szellem két évtizedes fejlődési útján gyakran menekül a realitásokra építő politika az esztétizáló humánium mezejére, de épp oly sokszor érzik a napi politika lüktető irama az irodalom lapjain.” Uo. 31. p.
 15. Uo. 48. p.
 16. Voith: i. m. 48–49. p.
 17. Jócsik: *Iskola a magyarságra* 23. p.
 18. Uo. 65. p.
 19. *Nem lehet. A kisebbségi sors vitája*. Válogatta Cseke Péter–Molnár Gusztáv. Budapest, Héttorony Kiadó, 1989. Vö. Cseke Péter (szerk.): *Lehet. Nem lehet. Kisebbségi létértelmezések 1937–1987*. Kolozsvár, Mentor Kiadó, 1995.
 20. Uo. 65–66. p.
 21. Szvatkó: i. m. 21–24. p.
 22. „A józanabb, realista, hűvös és dezilluzionált nyugatszlovenszkói magyar szorgalmával, és bizonyos fokig szívós, de opportunus nemzeti érzésével, az utolsó pillanatig más maradt, mint a lelkesebb, nyakasabb és abszolútabb, de puhább, hiszékenyebb és könynyebben széteső kelet-szlovákiai magyar.” Uo. 24. p.
 23. Uo. A kantontervekről lásd Szvatkó Pál: A svájci út. uó: A svájci példa. In uó: *A változás élménye. Válogatott írásk*. Szerkesztette Filep Tamás Gusztáv–G. Kovács László. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 1994, 180–189., 199–195. p.
 24. Kemény: i. m. 12–13. p.
 25. Szvatkó: i. m.
 26. Uo. 139. p.
 27. Uo. 141. p.
 28. Ezt a fajta életérzést Szvatkó egy forrás nélküli idézet átvételével érzékelteti: „Senki sem segít, egyedül maradtunk. A határon túlról egyelőre nem várhatunk segítséget, a csehek vesztünkre törnek, a kommunizmus illúzió, a tétlen csodavárás veszedelmes. Önmagunkra vagyunk utalva. A feladatunk, hogy a magyar kisebbséget erőssé és ellenállóvá [sic!] tegyük, nyugati dán, vagy flamand mintára átépítsük, erkölcsileg, gazdaságilag, kulturálisan tökéletesítsük, a köznépet fölemeljük, s belőle új középosztályt alakítsunk a levitézlett helyébe.” Szvatkó: i. m. 144. p.
 29. Uo. 35–41. p.
 30. Uo. 45–48., 52–55., 58–59. p.
 31. Voith: i. m. 13–20. p.
 32. Uo. 25–38. p.
 33. Az ellenzéki magyar pártok kezdettől fogva nagy súlyt helyeztek a nyelvi jogok érvényesítésére és védelmére. Erre vonatkozóan lásd *A kisebbségek nyelvi jogai*. Kiadta és magyarázó jegyzetekkel ellátta a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Központi Irodája. Prága, 1926.
 34. Szvatkó: i. m. 75–79. p. Szvatkó egy másik helyen a szudétanémetek szervezettségét, az önfegyelmet, a nemzeti és szociális munka lendületét, az „egység parancsát” példadónak tekintette a csehszlovákiai magyarok számára is, de a németekkel való együtt-

- működésben „a teljes függetlenség megóvását” elengedhetetlen feltételnek tekintette. Uo. 71. p.
35. Uo. 85. p.
36. A két világháború közötti kisebbségi autonómiaelképzelésekről lásd Gogolák Lajos: A csehszlovákiai autonomista mozgalmak háttere. *Kisebbségvédelem*, 1938/2–3. sz. 12–27. p.
37. Uo. 89. p. Szvatkó a hitlerizmus rendkívüli erőteljes közép-európai térhódítására, a szlovákok körében is jelentős pozíciószerzésére utalva hozzátette: „...ma még a magyarság még nem az delej a Duna medencében, ami például a hitlerizmus a világ minden németje számára.” Uo. 89. p.
38. Az 1935-ben Keresztury Dezsővel, Szabó Zoltánnal és Boldizsár Ivánnal közösen abszolváltna romániai utazásáról készült tanulmányt és visszhangját lásd Németh László: *Magyarok Romániában. Az útirajz és a vita*. Szerkesztette Nagy Pál. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2001, 94. p.
39. Uo. 108–109. p.
40. „Mit érezzünk mi, a hazatértek, akiknek szeme szögletében még nem száradt meg a viziontlátás örömkönyyüje, s mit érezzenek a többiek, akik odaát maradtak, túl a határon, mikor felharsan a gyűlölet-orkester, mikor az emberek, akik tegnap még együtt dolgoztak a magyarságért, ma kölcsönösen egy vad politikai és sajtóháború füttykoncertjében állanak, mikor az emberek, akik egészen biztosan hűségese és becsületes magyarok, máról holnapra a gyűlölet hínárjában fuldokolnak.” Márai: i. m. 152. p.
41. Kemény: i. m. 139. p.
42. Borsody István: Magyarország és a csehszlovákiai magyarság. In Borsody: i. m. 204. p.

LÁSZLÓ SZARKA

„LIFE IN THE CANE”, „DISAPPEARED THOUGHTS”. HUNGARIAN SELF-INTERPRETATION IN SLOVAKIA DURING THE TIME OF THE VIENNA DECISION

The author in his study by looking for the precedence of thoughts of Lajos Turczel's *At the Boundary of Two Periods*, examines how five entirely different writers (Pál Szvatkó, Lajos Jócsik, Sándor Márai, Gábor Kemény, György Voith) saw in the mirror of the historical changes in 1938–1939 the two-decade development of the Hungarian community in Czechoslovakia, in what future pictures they were considering in the period after the Vienna Decision. The author discusses the necessity of building autonomy system by nationalities, inevitable overcoming of negative historical habit of Slovak-Hungarian relation, making the most of added value of the specific minority living, disregarding Hungary, and difficulties of minority life and generation change in detail. The author emphasizes that to the consciousness of minority and to the moving toward willful, accepted community, and to the realization of demands for relative regional separation defined toward the majority and mother land societies was the examined twenty-year-period insufficient. Mostly the uncertain analytical, self-evaluating positions can be traced back to this that could capture the specifications and value-preference of Upper Land Hungarian communities - recognized minority situations - mainly on metaphoric level. Consequently, those integrating failures suffered by Upper Landers and communities that returned to Hungary in mother land area after 1938 can be considered as almost necessary.